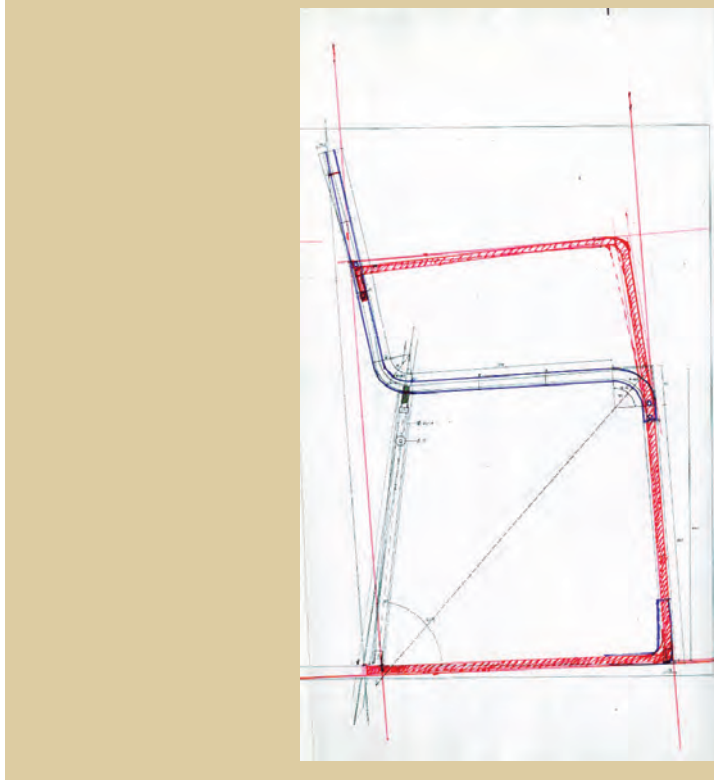

Gent on Files

@rchieflink

Driemaandelijke nieuwsbrief van 't Archief. Gent on Files vzw - jaargang 11 - nummer 1 - januari 2011

Affiche door Paul Janssens (fonds DKF 35)

Het archief van Maarten Van Severen Inventarisatie en authenticiteit

Maarten Van Severen (1956-2005) was een Gentse ontwerper van meubels en interieurs met internationale bekendheid. Kort voor zijn dood in 2005 drukte hij de wens uit, dat zijn archief zou worden bewaard en toegankelijk gemaakt als inspiratiebron voor toekomstige generaties ontwerpers. Om aan die wens gevolg te geven richtten familie en vrienden begin 2009 *The Maarten Van Severen Foundation* op. Het archief werd verhuisd van het atelier van Maarten Van Severen naar het Stadsarchief van Gent. Van daaruit werd gedurende negen maanden gewerkt aan de eerste fase van de inventarisatie, wat resulteerde in een voorlopig archiefschema en een voorlopige lijst van projectdossiers, die op

15/09/2010 werden voorgesteld in De Zwarte Doos.

Het archief van Maarten Van Severen beslaat ongeveer 45 meter. Het bestaat grotendeels uit projectdossiers, het archiefmateriaal dat hij aanmaakte per project waar hij ooit aan begon, ook als het niet werd uitgevoerd en het dossier maar een paar stukken telt. Daarnaast zijn er de administratie en de boekhouding van het bedrijf, dossiers over tentoonstellingen en publicaties, een beperkt aantal persoonlijke dossiers en een bibliotheek. De projectdossiers bestaan onder meer uit ontwerptekeningen, briefwisseling en foto's, maar ook uit driedimensionale stukken, zoals materiaalstudies, schaalmodellen

en prototypes van meubels. Dit artikel is een bewerking van een lezing gegeven op Erfgoeddag op 25/04/2010. In de lijn van het thema *Fake* werd daarbij ingegaan op het belang van het bewaren van de authenticiteit van een archief bij elke stap die je neemt in het inventarisatieproces. Bij het inventariseren stelt men namelijk voortdurend handelingen die ervoor kunnen zorgen dat archiefstukken een stuk van hun authenticiteit verliezen. In de meeste gevallen is dat omdat men iets verkeerd interpreteert of omdat men een stuk op een andere plaats stopt en zo zijn context verloren doet gaan. In wat volgt, worden vier 'valkuilen' bij het inventariseren overlopen, of vier momenten in het proces van de inventarisatie waarop de authenticiteit van het archief kwetsbaar is.

Verhuis

De eerste valkuil is de verhuis van het archief van de plaats waar het gevormd werd, in dit geval het atelier van Maarten Van Severen in de Galgenberg in Gent, naar de bewaarinstelling. Bij zo'n verhuis is het belangrijk om de plaats waar het archief zich bevond zo goed mogelijk te documenteren, op foto en eventueel op een grondplan. De manier waarop een kantoor georganiseerd was, op welke plaats alles lag, welke dossiers bij mekaar zaten, welk deel van het archief nog als dynamisch archief beschouwd werd, en welk deel afgesloten was, vormt cruciale informatie om een archiefstuk later juist te kunnen benoemen. In het ideale scenario is de persoon

die de inventaris maakt aanwezig bij de verhuis, wat voor het archief van Maarten Van Severen niet het geval was.

Archiefschema

De tweede valkuil is het opmaken van een archiefschema. Dat is een overzicht van de inhoud van het archief, waarin elk dossier zijn unieke plaats krijgt – het kan niet op twee plaatsen in het schema voorkomen – en dat je kan beschouwen als de toekomstige inhoudstafel van de inventaris die je maakt. Het voorlopige archiefschema van het archief van Maarten Van Severen is gebaseerd op een modelschema voor architectuurarchieven, opgesteld door het Centrum Vlaamse Architectuurarchieven (CVAa). Het hoofdkenmerk van dat schema is dat het functioneel is opgevat, dat wil zeggen met een structuur volgens de functies die een architectenbureau, of bij uitbreiding een ontwerpbureau, uitoefent. Bij het begin van het inventarisatieproject werden de dozen, die aangekomen waren vanuit het atelier, uitgepakt en de inhoud ervan geschikt op de rekken van het depot volgens de grote lijnen van dit archiefschema. Daarna werd getoetst of elk dossier ergens in dat schema kon worden ingepast. Het belangrijkste onderscheid in het modelschema is dat tussen het privéleven en het openbaar leven van de archiefvormer, en vervolgens, onder openbaar leven, het onderscheid tussen het werk in dienstverband en het werk als zelfstandig ontwerper, waaronder functies vallen zoals projecten uitvoeren en

promotie maken.

Het geven van een plaats in dat schema aan een dossier of een stuk heeft belangrijke gevolgen voor het benoemen en beschrijven ervan. Een voorbeeld dat aantoont, dat je daarbij snel de authenticiteit van een archiefstuk op het spel kan zetten, is een formulier dat Maarten Van Severen had ingevuld in het kader van wat een stage leek te zijn bij architect Monique Stoop. Aanvankelijk leken de projectdossiers uit het archief die ik in verband kon brengen met Monique Stoop dus thuis te horen onder 'jeugd, opleiding en vorming'. Tot in een telefoongesprek met de architect bleek dat Maarten Van Severen vier jaar voor haar gewerkt heeft en dat al die dossiers dus eigenlijk thuishoorden bij 'werk in dienstverband'.

Archiefbeschrijving

De archiefbeschrijving is de volgende stap in het proces van de inventarisatie. Ze gebeurt systematisch, met het archiefschema als leidraad. Bij het archief van Maarten Van Severen werd voorrang gegeven aan het beschrijven van de projectdossiers, omdat een lijst daarvan in de toekomst zal kunnen dienen als vertrekpunt voor een overzicht van zijn oeuvre. De beschrijving gebeurt op basis van de internationale standaard ISAD (G), waaraan in overleg met het CVA(a) een aantal elementen werden toegevoegd die relevant zijn met betrekking tot het archief van een vormgever. In het totaal komt dat neer op een vaste reeks van 33 velden die worden ingevuld per projectdossier en die samen leiden tot de identificatie van dat dossier.

Affiche naar Mucha (fonds DKF 35)

Bij het opmaken van zo'n beschrijving is men bijna voortdurend aan het interpreteren en komt het erop aan om de authenticiteit van het dossier of document zoveel mogelijk te beschermen. Het is een evenwichtsoefening om enerzijds zo dicht mogelijk bij de informatie te blijven die je uit het archief haalt en anderzijds dat archief zo goed mogelijk te ontsluiten of traceerbaar te maken voor wie de inventaris raadpleegt. Het is verleidelijk om informatie aan de beschrijving toe te voegen die eigenlijk niet zomaar uit elk projectdossier valt af te leiden. Zo leek het interessant om te weten of Maarten Van Severen aan een project

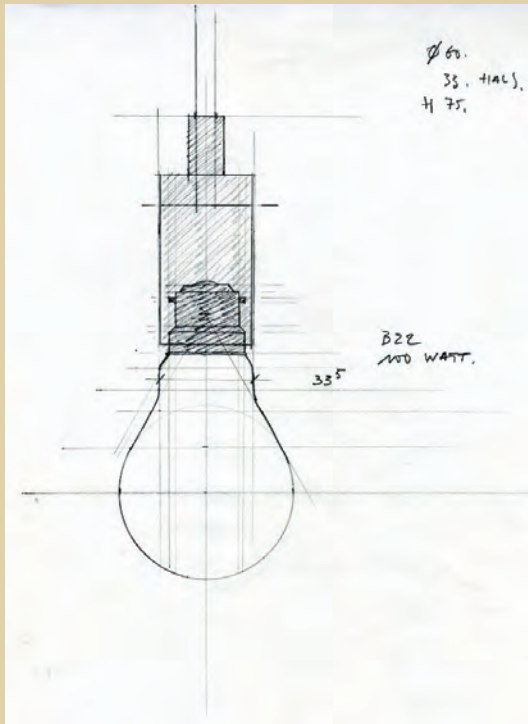
begon na een concrete vraag van een opdrachtgever of omdat hij op een dag gewoon een idee wou uitwerken. Maar het is niet omdat er geen opdrachtgever te vinden is in een bepaald dossier, dat er daarom met zekerheid geen was.

De datering is een andere netelige zaak en het is belangrijk om die consequent toe te kennen, wil je er achteraf zaken uit kunnen afleiden, zoals een chronologie. In principe ken je in de beschrijving de data toe van het oudste en het jongste document uit het dossier. Maar soms geeft dat een vertekend beeld van de periode waarin een project plaatsvond, omdat het oudste stuk bijvoorbeeld een plan

kan zijn van de bestaande toestand van een gebouw dat tien jaar eerder al werd opge maakt. Als zo'n stuk de datering van dat dossier vertekent, noteert men best een bijkomende aparte datering voor het project op zich, dat wil zeggen het moment waarop het bureau van Maarten Van Severen instapte en het moment waarop de bijdrage was afgerond.

Herverpakking

De herverpakking van het archief is de laatste fase van de inventarisatie waarbij de authenticiteit in gevaar is. Het archief van Maarten Van Severen kwam in de Zwarte Doos toe in archiefdozen, ringmappen en

Affiche naar Mucha (fonds DKF 35)

bananendozen. Intussen zijn alle dossiers geschoond, dubbels en blanco's werden eruit gehaald, ezelsoren gladgestreken en documenten die opgevouwen waren zoveel mogelijk gevakt. In een volgende fase zal alles worden herverpakt in zuurvrije archiefdozen. De ringmappen kunnen geen dienst meer doen, omdat de ringen verroesten. Zaken die een aparte materiële zorg vereisen, zoals foto's, zullen uit de dossiers worden gehaald en samen bewaard in een fotoalbum. Voor ontwerptekeningen in grote formaten zijn zuurvrije affichemappen of kokers voorzien.

Al die handelingen betekenen dat je archiefstukken weghaalt van de plaats waar ze eigenlijk horen. En een van de belangrijkste regels bij het inventariseren is dat je geen verbanden tussen archiefstukken mag tenietdoen. De context en de datering van een archiefstuk worden immers voor een groot stuk bepaald door de plaats van het stuk in het dossier of in het volledige archief. Een stuk weghalen waar het zat is in de meeste gevallen onherstelbaar. Met dubbels moet je overigens opletten dat je geen exemplaar weggooit waarop aantekeningen staan, want

die zijn natuurlijk meer waard dan de andere versies.

Een ander neveneffect van het herverpakken is dat je de *look & feel* voor een stuk tenietdoet: de typische port-foliomappen in groot formaat of de kartonnen kokers voor plannen, bepalen eigenlijk mee de charme van een vormgevingsarchief. Je kan daarom overwegen om ze toch bij te houden, maar dan leeg.

Authenticiteit

Om de inventarisatie van een archief tot een goed einde te brengen, met een maximum aan respect voor de authenticiteit ervan, zit je met een gedeelde verantwoordelijkheid. De archiefvormer kan zelf ook bijdragen tot de kwaliteit van de inventaris die van zijn archief wordt gemaakt door middel van een aantal eenvoudige zaken, zoals het juist benoemen en dateren van dossiers. En de persoon die de inventaris opmaakt, moet zich ervan bewust zijn dat zelfs kleine beslissingen van zijn of haar kant onherstelbare gevolgen kunnen hebben. De taak van het inventariseren mag dan soms als minderwaardig worden beschouwd ten opzichte van het wetenschappelijk onderzoek van het archief achteraf, de kwaliteit van dat onderzoek wordt er in aanzienlijke mate mee door bepaald.

Eva Van Regenmortel

The Maarten Van Severen Foundation
www.maartenvanseveren.be

De muntenroute: snapshots van het Gentse verleden vastgeklonken op straat

Bij de herinrichting van de Korenmarkt, het Emile Braunplein en de omliggende straten, het *KoBra-project*, worden enkele opvallende ingrepen in het Gentse stadsbeeld gedaan. De bouw van een nieuwe stadshal met *grand café* en de aanleg van een verzonken parkje (*green*) op het Braunplein zullen wellicht het meest in het oog springen. Een meer discrete, maar niet minder interessante toevoeging zal van cultuurhistorische aard zijn en verscholen liggen tussen de straatstenen.

Vierhonderd bronzen ‘munten’, diameter 9 cm, zullen in een onregelmatig patroon in de bestrating worden ingewerkt. Samen zullen ze een langgerekt spoor vormen vanaf de hoek Hooiaard-Korenmarkt over de Donkersteeg, het Goudenleeuwplein en het Emile Braunplein, langs het tracé van de nu verdwenen Korte Ridderstraat, tot aan het begin van de Mageleinstraat. In een latere fase zal de muntenroute in de ene richting worden verlengd tot aan de Grasbrug (Leie) en in de andere richting via de Mageleinstraat, Kalandenberg, Koestraat en Brabantdam tot aan het François Laurentplein (Schelde). De twee ‘ankerpunten’ van de muntenroute, één aan elk van beide eindpunten, worden alvast nu gerealiseerd. Na voltooiing van het hele project zullen dan over een traject van ongeveer duizend meter evenveel munten ‘uitgestrooid’ liggen.

Klein Duimpje achterna? Als het afhangt van studententeams

die door Stad Gent gevraagd zijn om een spelelement te ontwikkelen rond de muntenroute (en op die vraag met veel enthousiasme zijn ingegaan), zullen ook kinderen en jongeren er plezier aan beleven. Deze games, hoe leuk en interessant ook, zijn echter maar een nevenproduct. De muntenroute dient in de eerste plaats een cultuurhistorisch doel: het visualiseren van een historische route en van ankerpunten in het stedelijk landschap. Concreet gaat het om de belangrijke middeleeuwse handelsroute (over land) van Brugge naar Keulen, die zoals bekend ook Gent doorkruiste. Doel van de duizend munten is om het hypothetische traject dat de handelaars en reizigers aflegden tussen de Leie (Grasbrug) en de Schelde (Braampoort) te markeren.

Dit project, inclusief het studentenluik, wordt financieel ondersteund door het Europese samenwerkingsverband Portico, waarin Gent participeert samen met Utrecht, Keulen, Chester en Initiatief Domplein (Utrecht). Doel van Portico is om de bewaring en beleving van cultureel erfgoed (met nadruk op archeologisch erfgoed) te laten samengaan met stadsontwikkeling. Omdat dit alles behalve vanzelfsprekend is zie bijvoorbeeld de herinrichting van het Braunplein, waar het voorafgaand archeologisch onderzoek weliswaar het bodemarchief in kaart heeft gebracht, maar waar ditzelfde bodemarchief ook onherroepelijk zal

verdwijnen ten voordele van de nieuwe architectuur wil Portico innovatie en creativiteit inzetten om dit spanningsveld te overbruggen.

Terwijl de sporen van het verleden worden gewist om de stedelijke ruimte aan te passen aan de (veronderstelde) noden van de huidige en toekomstige generaties bewoners en gebruikers, wil de muntenroute die sporen of tenminste de herinnering eraan terug naar boven halen. Figuurlijk, maar soms ook letterlijk: bodemvondsten, overgebracht naar het depot in De Zwarte Doos, of monumentale structuren, vernietigd door de bouwkranen, worden door de muntenroute permanent zichtbaar gemaakt en virtueel verankerd op de plek waar ze zijn gevonden.

In elke muntschijf wordt namelijk een verschillende tekening gegraveerd, die verwijst naar de geschiedenis en het cultureel erfgoed van die plek. Elke tekening is rechtstreeks gebaseerd op een (detail van een) archeologische, historische, iconografische of literaire bron. Dat kan evengoed een lijntekening van een bodemvondst zijn, een oude foto met een stadsgezicht, een fragment uit een charter of miniatuur, enkele regels uit een roman of een blog, een afbeelding van een kunstwerk een oude munt, natuurlijk. De idee voor de muntenroute gaat immers terug op twee opmerkelijke archeologische vondsten, gedaan tijdens recente en vroegere campagnes:

Affiche naar Mucha (fonds DKF 35)

een handvol twaalfde-eeuwse penningen, afkomstig uit Midden-Frankrijk, op de Korenmarkt en de resten van een houten wegdek, gedateerd in dezelfde periode, op het tracé van de Korte Ridderstraat. Beide ontdekkingen werden in verband gebracht met onze internationale handelscontacten en -routes. Dit idee werd verder vormgegeven door de architecten Robbrecht en Daem als onderdeel van hun ontwerp voor het *KoBra*-projectgebied.

De inhoudelijke uitwerking van de muntenroute en de selectie van de beelden die op de munten komen, gebeurt door ondergetekende vanuit de Dienst Stadsarcheologie. Uiteraard wordt hiervoor dankbaar geput uit de rijke archieven, de iconografische verzamelingen en de bibliotheek van het Stadsarchief. Naast de uitgebreide fotocollectie van de Stedelijke Commissie voor Monumenten en Landschappen en de vele prenten en tekeningen in de *Atlas Goetghebuer* bieden ook de reeksen porseleinkaarten en bouwtekeningen, de charters en de ambachtsarchieven en zelfs de private archieven die in het Stadsarchief berusten (zoals dat van Rudy Chatelet, met

betrekking tot het voormalige postgebouw op de Korenmarkt) een schat aan potentieel materiaal. Voor een overvloedig gedocumenteerde lokatie, zoals de Korenmarkt, kunnen we zelfs spreken van *l'embaras du choix*. De Donkersteeg belichten blijkt dan weer minder eenvoudig (nomen est omen).

Het vinden van toepasselijke beelden is trouwens vaak makkelijker dan de selectie van het meest geschikte beeld, rekening houdend met de technische randvoorwaarden van gravure (alle beelden moeten worden omgezet in eenkleurige lijntekeningen) en de kleine afmetingen van de muntschijven (een detail, al dan niet uitgegroot, levert vaak een sprekender beeld dan een verkleinde totaalweergave). Ook in het brede aanbod van historische thema's, gebeurtenissen, locaties, personages, artefacten, enzovoort, dat zich langs het traject van de muntenroute aandient, moeten keuzes worden gemaakt, en die zijn uiteraard vaak subjectief.

Om structuur te brengen in de lange sliert van duizend munten en om tegelijk de verhaalstof niet al te veel te versnipperen werd ervoor gekozen om de

munten te clusteren. Zo zal elke cluster, samengesteld uit een variabel aantal munten, in evenveel 'snapshots' een verhaal vertellen over een belangrijk monument of relevant thema voor de plek in kwestie. Op de Korenmarkt bijvoorbeeld kunnen we niet om de beeldbepalende gebouwen zoals de Sint-Niklaaskerk, het voormalige postgebouw (met zijn voorgangers het Pakhuis en het Chastelet) of het Sarma-complex heen. Maar daarnaast komen ook sociale, economische en culturele thema's zoals mobiliteit, markten, kleinhandel, horeca feesten aan bod.

Voor erfgoedinstellingen in Gent, zoals het Stadsarchief, en daarbuiten biedt de muntenroute een unieke gelegenheid om een zeer breed publiek van bewoners, bezoekers en gewone voorbijgangers een inktijk te geven in hun collecties. Artefacten die normaal weggestopt zijn in depots, veroveren zo virtueel een stukje van de publieke ruimte en komen in het tastbare bereik van alle passanten.

Tegelijk met de voorbereiding van de muntenroute zelf worden ook de mogelijkheden tot inhoudelijke ontsluiting onderzocht. Denk daarbij aan de klassieke wandelgids in boekvorm, maar bijvoorbeeld ook aan digitale toepassingen, zoals een smartphone-applicatie. Via die klassieke en nieuwe media zal de geïnteresseerde of gewoon nieuwsgierige wandelaar de muntenroute loopt bijna volledig door voetgangersgebied niet alleen de verhalen achter de afbeeldingen kunnen lezen, maar ook de originele beelden te zien krijgen... en doorverwezen worden naar de plaatsen waar ze worden bewaard, zoals inderdaad het Stadsarchief.

Guy Dupont

Archieven vervullen veel functies in het sociale, maatschappelijke, politieke en culturele leven. In onze gewesten zijn archieven gemeengoed en sinds eeuwen ingeburgerd in onze denkwereld en onze schriftcultuur.

Dit is niet overal ter wereld het geval. Er bestaan volkeren, nu nog steeds, zonder enige geschreven overlevering. En deze volkeren hebben het moeilijk om sommige elementaire rechten te bewijzen.

Een voorbeeld: de Aborigines in Australië. Zij zijn de oorspronkelijke bewoners van het uitgestrekte continent en dat al duizenden jaren lang, maar ze hebben nooit een echte schriftcultuur ontwikkeld. Het landschap is hun archief, de toegang hiertoe is hun geheugen. Het volledige sociale, culturele, geografische, maatschappelijke weefsel zit in hun hoofd en wordt doorgegeven door liederen en verhalen. Iemand uit het zuiden kon tot omstreeks vijftig jaar geleden, relatief probleemloos, zijn weg vinden in het landschap naar Noord-Australië door het zingen van de zanglijnen in de juiste landschappelijke volgorde. Het landschap is in hun ogen een onveranderlijk gegeven, elke steen, elke rots, boom of waterput heeft zijn eigen vaste plek. Iedereen wordt op een specifieke plaats geboren met eigen liederen, die op hun beurt gebonden zijn aan liederen van verwanten op andere plekken. Het verdwijnen van het traditionele landschap, het stelen van kinderen (de zgn. Stolen Generation) en het verplaatsen van hele volksstammen naar reservaten, heeft dit traditionele geheugenarchief vernietigd. Aanspraken op het bezit van bepaalde stukken land kunnen niet langer staande gehouden worden; evenmin kunnen familierelaties aangetoond worden.

Op dergelijke momenten komen de archieven ter hulp, zij het dan de archieven van de 'onderdrukker/redder'. Eén voorbeeld: New Norcia, het enige, volledig autonome Benedictijnse kloosterstadje in West-Australië, hield zich vanuit een zgn. humanitaire missie vanaf 1847 bezig met het heropvoeden van de 'wilde' aboriginal kinderen, met als doel de meisjes in een blank huishouden te laten werken en de jongens op boerderijen. Tot in de jaren 1970 bestuurden zij verscheidene pensionaten en hielden een nauwgezette administratie bij van alle leerlingen, hun families en afkomst. Dankzij de archieven van de 'onderdrukker/redder' zijn veel Aborigines nu in staat hun ouders en verwanten terug te vinden, stukken grond als bezit terug te claimen en een deel van hun afkomst, stam en familie te traceren.

Leen Charles
Stadsarchivaris

Link

9000+

De overbrenging van de archieven uit de randgemeenten, aangekaart in de bijdrage van Jo Van Herreweghe, heeft samen met de herinnering aan een geslaagde tocht langs de nog steeds ruraal getinte walsites bij GOF het idee doen rijzen om 2011 in het teken te plaatsen van de Gentse randgemeenten, 9000+ dus.

Als archiefvereniging willen we hierbij graag afwijken van de betreden paden en grasduinen in de wereld van documentatiecentra, heemkundige kringen, familieverenigingen en erfgoedcentra.

Archiefinstellingen hebben, ieder in hun genre, een specifieke opdracht te vervullen en kunnen op basis van het bewaarde archiefmateriaal heel wat vragen beantwoorden. Toch is het voor het individueel onderzoek van een leeszaalbezoeker soms nuttig om naast de officiële bronnen ook allerhande materiaal te consulteren, gelinkt aan regio, dorp of familie in de vorm van foto's, bidprentjes, rouwbrieven, egodocumenten, boeken, reclamegrafiek, plannen en prenten.

In het Gentse hinterland zijn er gelukkig heel wat verenigingen op dit terrein actief en we hopen in 2011 alvast veel bij te leren over de boeiende geschiedenis van 9000+. Een gevarieerd programma met lezingen en plaatsbezoeken vindt u in de volgende nieuwsbrief.

Valérie Meillander

colofon

@rchieflink is de driemaandelijke nieuwsbrief van 't Archief. Gent on Files, een ondersteunende vzw voor het Stadsarchief van Gent

Het abonnement is begrepen in de lidmaatschapsbijdrage: 15 euro individuele leden, 18 euro gezin, 25 euro steunende leden en 250 euro ereleden.

Een los nummer kost 5 euro.

Rekeningnummer:
000-3252077-55

Projectrekening Koning Boudewijnstichting

“voor een betere conservatie van de charterverzameling”: 000-0000004-04 met mededeling 'L82195 - 't Archief Gent on Files vzw; een fiscaal attest vanaf 30,00 euro.

Adres GOF

p.a. De Zwarte Doos Stadsarchief,
Dulle-Grietlaan 12, 9050 Gentbrugge
(09)266 57 60
stadsarchief@gent.be
www.archieflink.centerall.com

Coördinatie en eindredactie

Valérie Meillander
Christine Duthoit

Verantwoordelijke uitgever

Piet Veldeman, Ooistraat 10,
9041 Oostakker

ISSN - nummer: 1376-2966

Foto's:

Storm Calle, tenzij anders vermeld

Vormgeving

Evé Grafica - Erika Vanderstockt,
Gent, GSM: 0486/51.78.88

Druk

J.Verbeke, Gent

Inhoud

1
Het archief van Maarten Van Severen

5
De muntenroute

7
007: Archief voor volk zonder archief

8
Link: 9000+